

grafiens hele udvikling, og at denne lille håndbog faktisk er den første, der på dansk beskæftiger sig med dette vigtige historiske felt, og så endda må begrænse sig til hovedsagelig europæisk kartografi. Med den interesse, der nu snart i mange år har været for gamle kort, på baggrund af deres dekorative kvaliteter, skulle det være inden for mulighedernes grænser at få udgivet en større skildring.

FINN GAD

POUL RASMUSSEN: Mål og vægt. Dansk historisk Fællesforenings håndbøger. København 1967. 87 s. 22,75 (15,75) kr.

Denne lille bog er naturligt tilegnet Svend Aakjærs minde, da den mest af alt er en à-jour-føring af det grundlæggende værk om Maal, Vægt og Taxter i Danmark, som Aakjær for mere end 30 år siden forfattede til Nordisk Kultur XXX (1936). Det nu foreliggende skrift er efter titlen at dømme tænkt som en almindelig håndbog i dansk historisk metrologi; men i realiteten giver det kun for tiden 1500–1700 (afsluttet med specialbestemmelserne i forordningerne 1683, 1687 og 1698) en systematisk gennemgang, fortrinsvis på agrarhistorisk grundlag og med udeladelse af Sønderjylland og Skåne. I to kapitler gøres der endvidere rede for de væsentlige sider af den middelalderlige metrologi, som i særlig grad har været dyrket i de sidste årtier. Omend pladsen er sparsom (se ss. 5, 81) synes det imidlertid uforklarligt, at der ikke bringes nogen omtale af meter-systemet (indført ved lov af 1907 4/5), af grundprincipperne for Ole Rømers reformer, af Skelskørs Vartegn og af skæppemålet i Anders Sunesens parafrase af Skånske lov. Valget af perioden 1500–1700, der behandles leksikalsk, begrundes med, at der om andre perioder (samt om Sønderjylland) foreligger forskellige ældre og nyere oversigter.

Bogens så stærkt beskårne indhold er til gengæld af overordentlig lødighed. Middelalderkapitlerne om vægt og mål i Kong Valdemars Jordebog og om de middelalderlige jordvurderingsenheder byder en meget klar redegørelse for og en oftest overbevisende stillingtagen til de meget varierende tolkninger, der er fremsat af Svend Aakjær, Sture Bolin, C. A. Christensen, Chr. B. Graversen, Kjell Runquist m. fl. Poul Rasmussen sætter på en egen stilfærdig måde tingene på plads, omend hans beskedenhed indebærer den risiko, at læseren kan glemme hans eget engagement. I kapitlet om de middelalderlige jordvurderingsenheder skjuler der sig således mange af forfatterens egne forskningsresultater. Højest interessante og betydningsfulde er de nye bidrag, som Poul Rasmussen i kapitlet om perioden 1500–1700 giver til Sjællandstøndens historie. Medens Aakjær (ss. 210, 213) ikke mener, at denne tønde adskilte sig meget fra Aabotønden, sætter Rasmussen (ss. 57, 59) et skel ved forordningen af 1602 12/5 om indførelsen af ensartet tøndemål (Aabomålet) i hele riget undtagen i Riberhus len. (Et enkelt forbehold: Den af Poul Rasmussen (s. 82) foretagne beregning af forholdet mellem Sjællandstønden og Vendelbotønden støttes tilsyneladende af visse oplysninger i mageskiftebesigtigelserne og er muligvis rigtig; men det håndskrift, P.R. påberåber sig, ms. Oslo U.B. 8, fol., indeholder – bl.a. på det vigtigste af de anførte steder (s. 147 v; jfr. det heller ikke særligt nøjagtige hånd-

skrift Ny kgl. Saml. 821, fol.) – takster, hvis overlevering er korrupt, og som derfor ikke alene bør danne grundlag for metrologiske finberegninger).

Udstedelsen af forordningen 1602 fik iøvrigt et efterspil, der støtter Poul Rasmussens fortolkning af den. 1605 udsendte professor Jørgen Dybvad sine *Theses de juramento*, af hvilke især nr. 97 og 98 beskæftiger sig med den befalede metrologiske reform. Dybvad anker her (§ 98) over, at man havde gjort de måleenheder, hvori afgifterne beregnedes, større i stedet for at formindske dem, idet han henviser til, at underklassen på landet i forvejen havde det vanskeligt nok. Konsistorialdommen af 1607 11/4 underkendte Dybvads ret til at kritisere reformen (Gl. kgl. Saml. 1451 in 4:to, s. 8; jfr. Erik Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicae* 3. del (1747), s. 568 f., samt Holger Fr. Rørdam i *Danske Magazin* 4. r. I (1873), s. 130); men hans gengivelse af dens indhold står uimodtaget og passer udmærket med den af Rasmussen antagne forøgelse af den mindre sjællandske landgildetønde ved den pågældende forordning. Hvorvidt nyordningen virkelig blev gennemført, er naturligvis et andet spørgsmål.

Poul Rasmussen har foruden det trykte materiale rådet over Svend Aakjærs efterladte metrologiske samlinger i Rigsarkivet (s. 63 f.), ligesom han kan henviser til utrykte afhandlinger og breve fra C. A. Christensens (ss. 22, 27) og Henning Paulsens (s. 46) hånd. Endvidere forbereder Rasmussen selv en udgave af utrykte kilder og en kritisk behandling deraf, idet der hermed vil være tilvejebragt forudsætninger for yderligere forskningsresultater inden for ældre dansk metrologi (se s. 64). Af største interesse vil det tillige være, hvis handelshistorikere m.fl. fremlægger tilsvarende materiale til belysning af bl.a. tøndens størrelse. Endelig må der peges på betydningen af spørgsmålet om forbindelsen mellem længde- og vægtenhed, herhjemme knyttet til Ole Rømers navn; fra svensk side antager nu Nils Sahlgren en sammenhæng i middelalderen og senere mellem længdemål og rummål og mener sin opfattelse bekræftet af bevarede metalskæppemål i nordtyske byer (Stockholms universitet – Kulturgeografiska institutionen. Forskningsprojektet administrativa rumsliga system. Meddelande 3. Diskussionsprotokoll från Svartåkonferensen 21–23 april 1967, ss. 17–23).

Poul Rasmussen har haft mod til at skrive sin bog på et tidspunkt, da udforskningen af gamle måle- og vægtenheder synes i hastig udvikling, og har løst opgaven på en så overlegen måde, at hans status over dansk historisk metrologi anno 1967 – inden for de valgte rammer – næppe kan tænkes bedre.

SVEND GISSEL

ALMINDELIG HISTORIE

TORBEN TOPSØE-JENSEN: *Ad hjulspor og landeveje*. København, Steen Hasselbalchs Forlag, 1966. 275 s. Ill. 50,05/69,30 kr.

I forordet kaldes bogen »et forsøg på at give en fremstilling af de danske vejes historie og af livet på vejene« (s. 9). Kronologisk dækker den tiden frem til bilens gennembrud o. 1920. Emnet er af stor kulturhistorisk interesse, og det er tillige en væsentlig side af vor økonomiske historie. Det er derfor ejendommeligt,